

فصل سوم

ویژگی‌های فرهنگی استان کهگیلویه و بویر احمد

درس ۹ آداب و رسوم مردم استان

فرهنگ را می‌توان مجموعه رفتارهای اکتسابی و ویژگی‌های اعتقادی اعضای یک جامعه دانست. فرهنگ تعیین‌کننده چگونگی تفکر و احساس اعضای جامعه است. با توجه به گستردگی فرهنگ قسمتی از آن را با عنوان «فرهنگ عامه» مورد بررسی قرار می‌دهیم. به مجموعه‌ای از آداب و رسوم، عقاید، افسانه‌ها، ترانه‌ها و شیوه‌های لباس پوشیدن، غذا خوردن، برگزاری جشن‌ها و سوگواری‌ها، صنایع دستی، زبان، گویش و... که توسط مردم یک سرزمین استفاده می‌شود، فرهنگ عامه می‌گویند. فرهنگ هر جامعه‌ای ویژگی منحصر به فرد آن جامعه است که آن را از بقیه جوامع جدا می‌کند و با انتقال آن به نسل‌های آینده باعث حفظ و دوام آن می‌گردد.

زبان و گویش

اولین گروه ساکن در منطقه کهگیلویه و بویراحمد عیلامیانی بودند که زبانشان اترانی بود. اما با تسلط اقوام آریایی پارسی در این منطقه، پارسی قدیم زبان رسمی آن شد. در دوره ساسانی زبان پهلوی رایج شد و با گذشت چندین هزار سال، هنوز مردم این استان به زبان قدیم پارسی پهلوی وفادار مانده و به گویش لری تکلم می‌کنند. البته درصد اندکی از مردم استان که عموماً هم در شهرستان گچساران ساکن‌اند به زبان ترکی صحبت می‌کنند.

شکل ۱-۳- نقشه پراکندگی گویش استان کهگیلویه و بویراحمد

دنا: گویش لری

بویراحمد: گویش لری

دهدشت: گویش لری

لیکک: گویش لری

گچساران: گویش لری و ترکی

ادبیات قومی

شهرها : شهرهای حماسی مهم در ایلات قدیم وجود داشت و شاعران دربارهٔ جنگ‌هایی که میان طوایف روی می‌داد، اشعاری می‌سرودند که پس از مرگ یا کشته شدن دلیران ایلی و یا در حیات آنان، افراد محلی که دارای صوتی نیکو و آوازی رسا بودند آنها را می‌خواندند. در میان مردم کهگیلویه و بویراحمد اشعار حماسی شاهنامهٔ فردوسی از جایگاه خاصی برخوردار است و افراد شاهنامه خوان تمامی ابیات و صحنه‌های نبرد را از حفظ می‌خوانند. به نظر می‌رسد زندگی عشایری همواره با همهٔ سختی‌های آن و تلاش افراد باسواد برای حفظ هویت ملی از مهم‌ترین انگیزه‌های قومی برای حفظ ادبیات شفاهی در قالب اشعار شاهنامه به صورت شفاهی و شنیداری بوده است. زیرا بسیاری از شاهنامه خوانان کنونی فاقد سواد خواندن و نوشتن هستند. از دیگر ادب شفاهی در استان باید از تک بیتی‌ها و یا دو بیتی‌ها یاد کرد. از دیگر جلوه‌های فرهنگ شفاهی، قصه‌ها و ضرب‌المثل‌هاست.

بیشتر بدانیم

ضرب المثل‌ها

ضرب المثل‌ها جملات عامیانه‌ای هستند که در درون خود رویدادهای تاریخی، تجارب، هنجارها و ارزش‌های جامعه را در بر می‌گیرند و به طور غیر مستقیم مطالب آموزنده‌ای را به مخاطبان خود انتقال می‌دهند. ضرب المثل‌ها جملاتی کوتاه‌اند که با کنایه و طنز آمیخته‌اند. در زیر به نمونه‌ای از این ضرب المثل‌ها اشاره می‌شود.

عَجَلْ کار شیطان : عجله کار شیطان است.

هر کوری جلو پاش بهتر ایینه : هر فرد نایبایی جلوی پایش را بهتر از دیگران می‌بیند.

در تُوَنهٔ ای گُم تو دیوار تو گوش بگر : به در اشاره می‌کنم دیوار تو بشنو. کنایه برای اشخاص دیر فهم است.

گدا آرایشش سهیبه اما تُریش پره : گدا اگر رویش سیاه است، اما تو پره‌اش پر است. در مورد قانع بودن به کار می‌رود.

هر کس سی هر کس چه واگند خُش ای یفته مین چه : هر کس برای کسی چاه بکند خودش در چاه می‌افتد.

درو و دیر ای شله : دروغ از دور می‌لنگد. در مورد رسوایی و آشکاری دروغ استفاده می‌شود.

سوار غم پیاده نی خَرَه : سوار به فکر پیاده نیست.

تو که سُوم نداری سی چه مهمون ای گری : تو که شام نداری چرا مهمان می‌گیری. کنایه در مورد افراد پر ادعا است.

می کلا نه کلایه : مگر کلاغ نه کلاغ است. کنایه در مورد شاخ و برگ دادن و پرحرفی کردن.

دندون درد درمونش کشیدنه : دندانی که درد می‌کند، درمانش کشیدن است. در مورد دست شستن از کاری که دیگر ثمری ندارد.

تعدادی از ضرب‌المثل‌هایی را که در شهر شما رایج است، جمع‌آوری کنید و در کلاس ارائه دهید.

بیشتر بدانیم

لالایی‌ها

لالایی‌ها بخشی از ادبیات شفاهی هستند که هم مفهوم زیبایی دارند و هم آهنگ آنها دل‌نشین و روح‌نواز است که مادران مهربان و دلسوز برای کودکانشان در گهواره زمزمه می‌کنند. لالایی‌ها در گذشته از اعتبار و ارزش بسیار بالایی برخوردار بودند و هرگاه کودکی با گریه‌های خود اظهار بی‌تابی می‌کرد، مادر دلسوز در کنار گهواره او می‌نشست و با سر دادن ترانه‌های لالایی، کودک دل‌بند خود را به آرامش دعوت می‌کرد.

شکل ۲-۳

لَا لَا گل عزیز ترمه بوشم

کجا بردی کلید عقل و هوشم

بخواب عزیز ترمه بوش من

کجا بردی کلید عقل و هوش من

لَا لَا کُلِ دُرْدَنَه مُو

چراغ روشنی هونه مو

بخواب ای گل دردانه من

چراغ روشنایی بخش خانه من

لَا لَا کُلِ تَنکِس : بخواب ای گل درخت تنکس من

بیات رَهتِه مین مجلس : پدرت رفته است داخل مجلس

بازی‌های محلی

از زمان‌های بسیار دور نوجوانان و جوانان و حتی افراد مسن‌تر با تهیه انواع وسایل ورزشی و پرداختن به ورزش‌های گوناگون، به صورت گروهی و دسته‌جمعی به رقابت و زورآزمایی می‌پرداختند، تا هم خود را سرگرم کنند و هم روحیه غیرت، شجاعت و سلحشوری را در نهاد خود زنده و تقویت نمایند تا جسمی ورزیده، روحی پر نشاط و فکری سالم داشته باشند.

بازی به عنوان یک عامل فرهنگی برای مبارزه با خصلت‌های ناپسند انسانی است و در برابر مفاسد اجتماعی و عادات مضرّ برای نوجوانان نقش بازدارنده دارد. دین اسلام افسردگی، تنبلی، خمودگی و کم کاری را از عادات زشت برشمرده است.

شکل ۳-۳- نمونه‌هایی از بازی‌های محلی

بازی‌های محلی جزئی از سنن و آداب و رسوم اند و در شالوده نظام اجتماعی فرهنگی جایگاه ویژه‌ای دارند و اغلب متناسب با فرهنگ و شرایط محیطی جوامع شهری و روستایی مورد توجه قرار می‌گیرند. در این استان بیش از ۶۰ نوع بازی محلی وجود دارد. نمونه‌هایی از این بازی‌ها عبارت‌اند از: بازی الختر، چوگو، گورنا، بندو پا، کِل کِلَة بَرْد، دوزگو، چندان، سوار کاری، گُوشْتِه‌ری و غیره.

صنایع دستی

صنایع دستی استان کهگیلویه و بویراحمد از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. قالی، قالیچه، گلیم، گبه، خورجین، جاجیم و ... از محصولات صنایع دستی استان محسوب می‌شوند.

پوشش سنتی مردم استان

پوشاک هر قومی معرف هویت آن قوم است. در کهگیلویه و بویراحمد بنا به فرهنگ و اعتقادات و باورهای مذهبی و ملی و تحت تأثیر آب و هوای استان از لباس‌های ویژه‌ای استفاده می‌کنند.

بیشتر بدانیم

پوشاک زنانه: شامل سه بخش اصلی: سرپوش، بالا تنه و پایین تنه است که مجموع این سه بخش پوشش کاملی را برای زنان به همراه دارد.

پوشاک مردانه: جبه که در گویش محلی جقه نامیده می‌شود بسیار نازک و کرم رنگ و تا زانو می‌آید و به وسیله نخ ابریشمی به نام زناره (Zonare) به صورت ضربدر، به دور سینه بجای دکمه پیچیده می‌شود. جبه دارای آستین گشاد و کوتاه بوده و اغلب در جنگ‌ها مورد استفاده مردان قرار می‌گرفته است.

دلک مردانه: به شکل جقه کوتاه از جنس پارچه اطلسی، دارای آستر، بلند و فاقد دکمه بوده، یقه ندارد و جلوی آن سرتاسر باز است که روی آن شال بسته می‌شود.

شال: پارچه‌ای سفید یا کرم رنگ بوده است که تا ۲ متر درازا داشته و آنرا بر روی «دلک» به دور کمر می‌بسته‌اند.

کلاه: کلاه مردان این دیار به شکل کاسه و سفت و محکم و از جنس پشم گوسفند بوده است.

شکل ۳-۴- لباس محلی مردان بویراحمد

دین

دین یکی از عوامل مهم همبستگی جامعه است. در این استان اعتقادات مذهبی عنصر جدا نشدنی از زندگی اجتماعی و فردی مردم است؛ به طوری که بدون در نظر گرفتن عنصر مذهب تعریف و تبیین فرهنگ این مردم و زندگی جمعی آنان تقریباً غیر ممکن است. با توجه به آمارهای موجود ۹۹/۸۶ درصد جمعیت استان مسلمان و شیعه اثنی عشری هستند و به طور عمده تحت تأثیر جاذبه‌های دین جان بخش اسلام قرار گرفته‌اند.

به هر حال رفتار دینی مردم استان در گرامی‌داشت اعیاد اسلامی، عزاداری سالار شهیدان (ع) تکیه اساسی بر حرمت ویژه روزهای وفات ائمه، نامگذاری فرزندان خود به نام بزرگان دین و ائمه اطهار (ع) همه نشانگر عمق تعصب و ارادت خاص این مردم به اسلام و شعائر و آئین‌ها و دستورات آن است.

شکل ۵-۳- مراسم عاشورای حسینی

اعتقادات و باورها

زندگی اجتماعی در هر جامعه‌ای آمیخته به باورهای عمیقی است که به زندگی مردم جهت می‌دهد. از قدیم الایام تاکنون مردم استان دارای باورهای خاص خود بوده‌اند و به آن عمیقاً اعتقاد داشته‌اند و هنوز هم به بسیاری از آنها عمل می‌کنند. آب ریختن پشت سر مسافر: به اعتقاد زنان کسی که به سفر می‌رود، برای تسریع در بازگشت او باید پشت سرش آب پاشید و همین‌طور می‌گویند اگر در کفش مسافر مقداری جو، بدون اینکه مسافر بفهمد پنهان کنند، او زود به خانه برمی‌گردد.

با پرس وجو و مصاحبه با افراد مطلع چند مورد دیگر از باورها و اعتقادات عامیانه مردم شهر یا روستای خود را جمع‌آوری و در کلاس ارائه کنید.

جشن‌ها و آئین‌ها

- ۱- **عید نوروز**: سال نو بنا بر اعتقادات قومی منطقه سرآغازی است برای از میان بردن کینه‌ها و گرایش به صلح و آشتی. عید نوروز از جشن‌های بسیار پر اهمیت است که مراسم خاص خود را دارد، از جمله چند روز قبل از سال نو خانم‌ها با خانه تکانی و تمیز کردن خانه‌های خود به استقبال بهار می‌روند و از چند هفته قبل از نوروز گندم، عدس یا ماش می‌کارند تا از آن به عنوان سبزه سفره هفت سین استفاده کنند. خانواده‌هایی که عزیزانشان را از دست داده‌اند، چند روز قبل از آغاز سال نو، غذایی محلی به نام شیر برنج (تهیه شده از شیر، برنج، رازیانه یا سیاهدانه) تهیه می‌کنند و به نام عیدی مردگان برای شادی روح امواتشان خیرات می‌کنند. در موقع تحویل سال نو اعضای خانواده کنار همدیگر و بر روی سفره هفت سین می‌نشینند و سال نو را آغاز می‌کنند. در اولین روز سال نو مردم به دیدار بزرگان فامیل خود می‌روند و سال نو را به آنها تبریک می‌گویند. همین‌طور در این روز مردم به دیدار ماتم‌زدگان و سوگواران قوم خود می‌روند و جامه سیاه را از تن آنها به‌در می‌آورند و اصطلاحاً آنان را از عزا درمی‌آورند و ادای احترام می‌کنند.
- ۲- **عید فطر**: یکی از عیدهای بزرگ اسلامی است که در روز اول ماه شوال برگزار می‌شود. مراسم عید فطر با دادن فطریه و خواندن نماز عید فطر آغاز می‌شود و بعد از نماز عید فطر مردم برای تبریک گفتن به خانه‌های همدیگر و بزرگان می‌روند.

بیشتر بدانیم

شکل ۶-۳- موسیقی محلی

موسیقی

موسیقی در کهگیلویه و بویراحمد جایگاه خاصی در زندگی روزمره دارد. به هنگام شادی و غم و همچنین در هنگام کوچ چرای گوسفندان هر کدام نوع خاصی از موسیقی به کار می‌رود. چوپانان در صحرا و نوازندگان حرفه‌ای در مجالس و شب نشینی‌ها از نی استفاده می‌کنند. علاوه بر نی، دهل و نقاره و کرنا و ویلن از دیگر ادوات نوازندگی است.